

OLEMME VÄSYNEET PUIHIN

Esa Itkonen on kiitettävällä tavalla liittynyt keskusteluun uralilaisten ja pohjoiseurooppalaisten kielten alkuperästä (1998; ks. myös Kallio 1997 sekä Kallio, Koivulehto ja Parpola 1997, 1998), joka on käynnistynyt lähinnä Kalevi Wiikin julkaisemien epäkonventionaalisten näkökantojen ansiosta (1996, 1997a, 1997b). Ne ovat lähellä János Pusztayn (1995, 1997) ja minun näkemyksiäni (Künnap 1997a, 1997b, 1998b). Lisäksi Jan-Ola Östman ja Jarno Raukko kieltävät jyrkän eron kielten sukulaisuussuhteiden ja kontakteista johtuvien yhtäläisyyksien välillä (1995), mitä empi- mättä puollan. Östmanille ja Raukolle (ja Wiikillekin?) Itkonen suosittelee luettavaksi Anthony Foxin kirjaa »Linguistic Reconstruction» (1995) sekä ehdottaa, että he ilmoittaisivat täsmällisesti, missä suhteessa heidän käsityksensä eroavat Foxin käsityksistä. Minä olen lukenut Foxin kirjan. Fox osoittaa, että viime vuosina mielenkiinto komparativistiseen metodiin on kasvanut (s. 1). Hän käsittelee kyseistä metodologia perusteellisesti ja mielestäni asiallisesti. Heti alussa huomioni kiinnittyi hänen väitteeseensä, jonka mukaan lingvistinen rekonstruktio ei ole pelkästään historiallisen analyysin *työväline* vaan myös *tavoite*, sillä rekonstruktion avulla me voimme »to find out what the earlier languages themselves were actually like» (s. 3). Siis silti niin!

Suosittelisin vuorostani Itkoselle luettavaksi kielen kehityksen (katkaistun) tasapainon teorian esittäjän R. M. W. Dixonin kirjaa »The rise and fall of languages» (1997). Dixon kirjoittaa muun muassa eräästä kai aika yleisesti hyväksytyistä sei-

kasta: »As languages change over time, they tend — very roughly — to move around a typological circle: isolating to agglutinating, to fusional, back to isolating, and so on» (s. 41–42). Sanotun perusteella hän päättyy siihen, että »it may never be possible to reconstruct even an outline of what the shape of the proto-language was like. Present-day agglutinative languages may have had an ancestor of more isolating profile — — » (s. 42). Tätä johtopäätöstä lienee vaikea kieltää. Mutta mitä jää siinä tapauksessa jäljelle Foxin *tavoitteesta*?

Jokaiselle Foxin kirjan lukijalle tulee selväksi, että komparativistinen metodi on mahdollisuuksiltaan erittäin rajallinen. Fox itse kirjoittaa: »the Comparative Method is seriously inadequate in a number of important respects, since it demands a view of linguistic relationships and of language change which conflicts with accepted theories. In particular, the tree model, which is implicit in the method, requires a single historical source for a language, and excludes language convergence; it is, furthermore, unable to deal with waves of innovation which cut across branches of the tree. The method also illegitimately assumes uniformity in the proto-language, and requires — contrary to the facts — complete regularity in the implementation of changes. In view of these weaknesses, it may appear surprising that the Comparative Method not only is still in use, but continues to be confidently relied upon to provide information about language relationships, and to reconstruct proto-languages.» (Fox mts. 137–138.) Sitä minäkin.

▷

Fox yrittää kylläkin rauhoittaa lukijoitaan rajoittamalla komparativistisen metodin tavoitteita monella eri tavalla (s. 138–142). Se kuulostaa siltä kuin joku saapuisi ravintolaan syömään mutta rahanpuutteen vuoksi lukisi vain ruokalistan ja poistuisi. Jopa nyt jotakin! Sen sijaan erittäin asiallinen on Foxin vakava varoitus, joka koskee rekonstruktioita välttämättä seuraavaa idealisointia: »What we are not entitled to do, of course, is to mistake our idealizations for reality. It is all too easy to interpret our idealization of reality as though it were reality itself, and to draw inappropriate conclusions on this basis.» (S. 140.) Silti näemme jatkuvasti, miten sitä kieltoa vastaan rikotaan. Tämä rikos, jota sanon »takaisinrekonstruktioiksi», tuottaa kielitieteelle mitä suurinta vahinkoa, lukemattomia kertoja suurempaa vahinkoa kuin rekonstruoinnin tuottama vähäinen ja aika kyseenalainen hyöty. Kaiken tämän takia minäkin suositelen Foxin kirjaa ilomieli jokaiselle luettavaksi: komparativistisen metodin avuttomuus ja houkutus »takaisinrekonstruktioon» tulee kirjassa vakuuttavalla tavalla esiin.

Sekä luonnon- että yhteiskuntatieteellistä kehitystä esitetään perinteisesti puumallien avulla, jotka ovat tavallisesti binäärejä. Viimeksi uralilaisen kielipuun binarismia arvosteli uralisti Tapani Salminen esitelmöidessään Lammin »Suomen väestön juuret» -symposiumissa lokakuussa 1997 (ks. tarkemmin Künnap 1998a: 62–63). Mutta pelkistävän binarismin kritiikin lisäksi on viime aikoina kansainvälisessä mittakaavassa vahvistunut erityisesti filosofien ja yhteiskuntatieteilijöiden kritiikki, joka kohdistuu puumallien käyttöön (arborismiin) yleensä. William E. Connollyn kirjan »The Ethos of Pluralization» (1995) eräänä mottona on lainaus Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin kirjasta »A Thousand Plateaus» (1987): »We're tired of trees.

They've made us suffer too much.»

Arborismin tilalle tarjotaan risomatiikkaa. Connolly lainaa kirjassaan taas samaa kirjoittajakaksikkoa: »A rhizome as subterranean stem is absolutely different from roots and radicles. Bulbs and tubers are rhizomes. – – A rhizome ceaselessly establishes connections between semiotic chains, organizations of power and circumstances relative to the arts, sciences and social struggles. A semiotic chain is like a tuber agglomerating very diverse acts, not only linguistic but also perspective, mimetic, gestural and cognitive. – – To be rhizomatic is to produce stems and filaments that seem to be roots, a better yet connect with them by penetrating the trunk, but put them to strange new uses.» (Connolly mts. 94.)

Deleuze ja Guattari kirjoittavat lingvistiikasta vielä näinkin: »Binary logic is the spiritual reality of the root-tree. Even a discipline as »advanced» as linguistics retains the root-tree as its fundamental image – – Chomsky's grammaticality, the categorical S symbol that denotes every sentence, is more fundamentally a marker of power than a syntactic marker: you will construct grammatically correct sentences, you will divide each statement into a noun phrase and a verb phrase (first dichotomy – –). Our criticism of these linguistic models is not that they are too abstract but, on the contrary, that they do not reach abstract *machine* that connects a language to the semantic and pragmatic contents of statements, to collective assemblages of enunciation, to a whole micropolitics of the social field. – – Language is, in Weinreich's words, 'an essentially heterogeneous reality.' – – It forms a bulb. It evolves by subterranean stems and flows, along river valleys or train tracks; it spreads like a patch of oil.» (Deleuze ja Guattari mts. 5–7.)

Kaikkea tätä kansainvälisen ajatuskulun taustaa vasten on kumman anakronistista,

etteivät uralistit ole kiinnostuneet kielihistoriallisesti paljon muusta kuin kantakielestään ja kielipuumallistaan. Luonnollisesti ymmärän heitä, sillä olen vakuuttunut, että ajatusmallit muuttuvat yhteiskunnassa kaikkein hitaimmin. Traditiot ovat yhteiskunnan tukipilareita. Silti tämä ei päde tieteen tapauksessa samoissa mitoissa kuin joillakin muilla elämänaloilla. Sitä emme saisi missään tapauksessa unohtaa. ■

AGO KÜNNAP

Eesti filoloogia osakond, Ülikooli 18–201, EE-2400 Tartu, Eesti

LÄHTEET

- CONNOLLY, WILLIAM E. 1995: The ethos of pluralization. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- DELEUZE, GILLES – GUATTARI, FÉLIX 1987: A thousand plateaus. Capitalism and schizophrenia. The Athlone Press, London.
- DIXON, R. M. W. 1997: The rise and fall of languages. Cambridge University Press.
- FOX, A. 1995: Linguistic reconstruction. An introduction to theory and method. Oxford University Press.
- ITKONEN, ESA 1998: Sukupuu ja kontakti. – *Virittäjä* 102 s. 96–103.
- KALLIO, PETRI 1997: Uralic substrate features in Germanic? – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 87 s. 123–130.
- KALLIO, PETRI – KOIVULEHTO, JORMA – PARPOLA, ASKO 1997: »Kantagermaanin suomalais-ugrilainen substraatti»: perusteeton hypoteesi. – *Tieteessä tapahtuu* 8 s. 47–51.
- 1998: »Kantagermaanin suomalais-ugrilainen substraatti»: edelleen perusteeton hypoteesi. – *Tieteessä tapahtuu* 3 s. 45–48.
- KÜNNAP, AGO 1997a: Uralilaisten kielten jäljistä indoeurooppalaisissa kielissä. – *Virittäjä* 102 s. 79–83.
- 1997b: Uralilaisten kielten läntinen kontaktikenttä. – *Kyösti Julku* (toim.), Itämerensuomi — eurooppalainen maa s. 63–74. *Societas Historiae Fenno-Ugricae*, Oulu.
- 1998a: Das multiwissenschaftliche Symposium »Die Wurzeln der Bevölkerung Finnlands». – *Linguistica Uralica* XXXIV s. 61–70. Tallinn.
- 1998b: Über uralisches Substrat in indoeuropäischen Sprachen. – *Linguistica Uralica* XXXIV s. 1–7. Tallinn.
- PUSZTAY, JÁNOS 1995: Diskussionsbeiträge zur Grundsprachenforschung (Beispiel: das Protouralische). Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 43, Wiesbaden.
- 1997, Ajatus uralilaisten kansojen ketjumaisesta alkukodista. – *Kyösti Julku* (toim.), Itämerensuomi — eurooppalainen maa s. 9–22. *Societas Historiae Fenno-Ugricae*, Oulu.
- ÖSTMAN, JAN – RAUKKO, JAN-OLA 1995: The 'pragmereal' challenge to genetic language tree models. – Seppo Suhonen (toim.), *The Fenno-Baltic cultural area* s. 31–69. *Castrenianumin toimitteita* 49, Helsinki.
- WIIK, KALEVI 1996: Põhja-Euroopa rahvaste ja keelte päritolu küsimusi. – *Keel ja Kirjandus* s. 581–589.
- 1997a: How far to the south in Eastern Europe did the Finno-Ugrians live? – *Fennoscandia archaeologica* XIV s. 23–30. Helsinki.
- 1997b: Suomalaistyyppistä ääntämistä germaanisissa kielissä. – *Kyösti Julku* (toim.), Itämerensuomi — eurooppalainen maa s. 75–103. *Societas Historiae Fenno-Ugricae*, Oulu.